

לזכר שמואל קליין ז"ל *

מאת י. בן-צבי

נתכנסנו לשיבת האבל כדי להתיחד עם זכרו של נשיא חברתנו המנוח. עדיין גדול הכאב וקשה להשלים עם האבדה המכאיבה. אין אני מתכוון למסור הערכה על הפרופ' שמואל קליין – קשה לי לעשות זאת ברגע זה. הנני רוצה רק לאמר מלים מספר על הפרופ' קליין כמלומד וכאדם. הוא היה חלוץ במקצועו, אהב שרידים וידע ללכדם, לנתחם, להבהירם ולצרפם לחטיבה מדעית אחת. מתוך ידיעה עמוקה במקורות העברים והלועזים העמיק מחקר. אבל לא רק במחקר היה כוחו גדול. מה שציין אותו במיוחד הרי היא האינטואיציה, כאותו פריהיסטוריון, המצליח על פי שארית של שן אחת להסיק מסקנות על כל גופו של הממות הקדמון, כן הצליח הפרופ' קליין לחוש מתוך המקורות היבשים והפרטים והעובדות המפוזרים פה ושם את פעמי החיים היהודיים בעבר. קטע אחד של פפירוס עורר אותו לחקור תעשייה שלמה של שבת שלם בישראל, שבת נפתלי¹). קטע אחד של ברייתה עתיקה, שנתעלמה מן העין, שימש לו חומר מספיק, בהשענו גם על רמזים בקינה אחת מקינות אלעזר קלירי, לפרוש לפנינו תמונה שלמה של עשרים וארבעה כפרים בגליל, שבהם התישבו כ"ד משמרות הכהונה בתקופה אפלה ונשכחה שלאחר מרד בר-כוכבא. על יסוד רשימות יבשות שבספר דברי הימים עשה ריקונסטרוקציות טופוגראפיות ואתנוגראפיות חשובות מאוד. ומתוך דברים וקטעי דברים שבמקרא ובתלמוד חולץ ריקונסטרוקציה של יחסים סוציאליים וקרקעיים בזמן בית שני ובתקופת המשנה, כגון מאמרו על האריסות הגדולה, על הרי המקלט וכדומה, מחקרים לעשרות.

רציתי לציין כאן במיוחד פינה אחרת בחקירת הארץ שהיתה חביבה עליו ושחידש בה חדושים רבים. כוונתי לספרות המסעות. בחיבה מיוחדת טיפל בנושאי ישראל בימי הבינים, בדק ברשימותיהם וניתח אותם, העלה מתוכם פנינים ומרגליות, והאיר באורם כמה סתומות בכלל הנוגע לטופוגראפיה, אתנוגראפיה, לזיהוי מקומות, להווי ולאורח חיים, למנהגים ולמסורות בתקופות שונות.

* מדברי-האזכרה בשיבת-האבל של ועד החברה, שנערכה ביום השבעה לפטירתו של

נשיאנו המנוח.

(1) תעשיית הנייר בארץ-ישראל, ספריה לידיעת ארץ-ישראל ט'–י', ע' 61–84.

חקירותיו באש תורי הפרחי ובטופוגראפיה שלו הן עבודה למופת ולדוגמה. ולא זה בלבד, אלא שהקדיש כוחותיו גם לנוסעי אומות העולם, ולפעמים גילה את מקורם העברי: כאשר עשה למשל ביחס לנוסע מבורדו. הפרופ' קליין השכיל גם לצרף את האינטואיציה שלו לעובדות. לא היה בעבודתו שום קרע ושום ניגוד בין מסקנותיו העיוניות לבין העובדות, ועבודתו המדעית שנעשתה בחו"ל מתוך ספרים בלבד הושלמה והתאמתה, עם בואו ארצה, על-ידי העדויות החיות של תלמידי-הישוב ומקומותיו ההיסטוריים. מאות מאמריו מצטרפים לדבר שלם, ואמנם התחיל כבר המנוח להעמיד נדבכים לבנינים מקיפים: תולדות הישוב היהודי בארץ-ישראל, ספר הישוב כרך א', שיצא בעריכתו וכתבי-היד שהשאיר על ארץ הכותים, על עבה"י ועל הגליל, וכו'; העבודות היסודיות הללו משמשות בסיס לבנין מדעי יהודי חדש, אשר לא היה לפניו. אין זה מדע של יהדות שהלכה לעולמה, אלא של יהדות חייה אשר שרשיה נעוצים בעבר, וגזעה חי ופורה, מנביט נצרים וענפים חדשים השואפים לעתיד חדש.

והנה באמצע עבודתו הברוכה נגדע ואיננו.

ואולם היה בו דבר העולה על הכל, והוא — האהבה לעבר ולמסורת מתוך אמונה יוקדת בעתיד. מתוך כל מאמר וחוברת שופעת אמונה שהיתה גחלת נשמתו הדבוקה בעמו ובמסורתו. אי-אפשר להשוות אותו לחוקרים המרוחקים מרחק מקום ונפש מנושא מחקרם, לאלה הדומים למנתחים אנטומים החותכים בגופות מתים. הוא שחתך — הרי בגופו שלו חתך, בגופו החי.

פרופ' קליין האדם לא סתר את פרופ' קליין המלומד. הוא היה צנוע, ענו, בז לקנאה הזולה, אב למשפחתו וידיד נפש לחבריו, למכריו ולתלמידיו, ובן לעמו שבקירבו ישב ופעל. ספרייתו וביתו היו פתוחים בפני כל חושק בתורה. לא ידע שמחה גדולה מזו כשהצליח לגלות אצל תלמידיו ניצוצי חידוש והעפלה לקידום המחקר. יחסו אל חובותיו הצבוריים היה נעלה עד למאוד. מחשש שמא ימעיט בעול ציבור העמים עליו גם יתר על היכולת; במסירותו למשפחתו ולקרוביו התגלתה כל אישיותו הלבבית והאצילה.

בישיבתנו זאת חובה עלינו להחליט על דרכים שונות להנצחת שמו וזכרו

של נשיא חברתנו המנוח.